

Anara Məmmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti

10.30546/2518-752X.1.601.047

QONAQPƏRVƏRLİKLƏ BAĞLI ATALAR SÖZLƏRİNİN İNGİLİS, RUS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Açar sözlər: qonaqpərvərlik, atalar sözləri, müqayisəli dilçilik, milli mentalitet, mədəniyyətlərarası kommunikasiya, Azərbaycan dili, rus dili, ingilis dili, folklor

Keywords: hospitality, proverbs, comparative linguistics, national mentality, intercultural communication, Azerbaijani language, Russian language, English language, folklore

Ключевые слова: гостеприимство, пословицы, сравнительное языкознание, национальный менталитет, межкультурная коммуникация, азербайджанский язык, русский язык, английский язык, фольклор

Giriş. Qonaqpərvərlik insan cəmiyyətinin formalaşmasından bəri mövcud olan mühüm sosial və mənəvi dəyərlərdən biridir. Bu anlayış xalqların həyat tərz, dünyagörüşü, əxlaq normaları və mədəni kimliyi ilə sıx bağlıdır. Xalq müdrikliyinin ən qədim və təsirli formalarından biri olan atalar sözləri bu dəyərlərin qorunub saxlanılmasında və nəsilən-nəslə ötürülməsində mühüm rol oynayır.

Atalar sözləri xalqın kollektiv təfəkkürünün məhsulu olmaqla, onun tarixi təcrübəsini, sosial münasibətlərini və mədəni prioritetlərini özündə əks etdirir. Qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözləri isə xüsusilə diqqətəlayiqdir, çünki onlar insan münasibətlərində qarşılıqlı hörmət, səxavət, paylaşma və etik davranış qaydalarını tənzimləyir.

Qonaqpərvərlik anlayışı universal sosial-mədəni dəyər kimi demək olar ki, bütün xalqların dilində və mədəni yaddaşında mövcuddur. Lakin bu anlayışın məzmunu, ona verilən mənəvi dəyər və davranış normaları hər bir xalqın tarixi inkişafı, dini inancları, sosial quruluşu və dünyagörüşü ilə sıx şəkildə bağlıdır. Məhz buna görə də qonaqpərvərlik anlayışı müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli semantik çalarlar qazanır və dildə müxtəlif ifadə vasitələri ilə əks olunur.

Şərq xalqlarında, xüsusilə Azərbaycan mədəniyyətində qonaqpərvərlik yalnız sosial davranış forması deyil, həm də mənəvi-əxlaqi borc və müqəddəs dəyər kimi qəbul edilir. Qonaq “Tanrı qonağı” anlayışı ilə eyniləşdirilir və ona göstərilən hörmət ilahi mərhəmətin təzahürü kimi dərk olunur. Bu baxımdan qonaqpərvərlik Azərbaycan dilində daha çox dini-metaforik ifadələrlə, emosional və yüksək dəyərli leksik vahidlər vasitəsilə ifadə edilir. Atalar sözləri, deyimlər və folklor nümunələri bu anlayışın xalq şüurunda nə qədər dərin kök saldığını açıq şəkildə nümayiş etdirir. Qonağa göstərilən diqqət ev sahibinin mənəvi kamilliyinin və sosial nüfuzunun göstəricisi kimi qiymətləndirilir.

Qərb mədəniyyətində, xüsusilə ingilis dilli cəmiyyətlərdə qonaqpərvərlik anlayışı daha çox sosial etiket, nəzakət qaydaları və fərdi sərhədlərin qorunması prinsipləri əsasında formalaşır. Burada qonağa hörmət göstərilərsə də, şəxsi məkan anlayışı əsas yer tutur. Dil materiallarında bu münasibət daha çox rəşional və pragmatik mənə çalları ilə ifadə olunur. Qonaqpərvərlik könüllü, lakin zaman və məkan baxımından məhdudlaşdırılmış bir davranış modeli kimi təqdim edilir. Bu da Qərb mədəniyyətində fərdin azadlığına və müstəqilliyinə verilən yüksək dəyərin nəticəsidir.

Slavyan xalqlarında, xüsusilə rus mədəniyyətində qonaqpərvərlik anlayışı emosional səmimiyyət və səxavət ilə yanaşı, həyatın real imkanları və məişət şəraiti ilə tarazlaşdırılır. Rus dilindəki atalar sözləri və frazeoloji vahidlərdə qonağa münasibətdə həm sevinc, həm də ehtiyatlılıq müşahidə olunur. Qonaq evə xoş ovqat gətirən şəxs kimi dəyərləndirilsə də, onun uzun müddət qalması və ev sahibinə əlavə yük yaratması birmənalı qarşılanmır. Bu yanaşma rus xalqının həyat təcrübəsinə, məişət reallıqlarına və sosial münasibətlərinə uyğun olaraq formalaşmışdır.

Qonaqpərvərlik anlayışı dil vasitəsilə yalnız bir davranış normasını deyil, həm də mədəniyyətin dərin qatlarını, xalqın dünyagörüşünü və dəyər sistemini əks etdirir. Müxtəlif dillərdə bu anlayışın fərqli semantik yük daşması göstərir ki, dil və mədəniyyət qarşılıqlı şəkildə bir-birini formalaşdırən və tamamlayan fenomenlərdir.

Azərbaycan dilində qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözləri

Azərbaycan xalq mədəniyyətində qonaq xüsusi statusa malikdir. Qonağın kimliyindən, məqsədindən və qalma müddətindən asılı olmayaraq ona hörmət göstərmək milli mentalitetin ayrılmaz hissəsidir. Bu münasibət atalar sözlərində dərin mənəvi və dini çalarlarla ifadə olunur:

“Qonaq Allah qonağıdır.”

“Qonaq evin bərəkətidir.”

“Qonaq gələn evdə ruzinin yolu açılar.”

“Qonağa hörmət ev sahibinə şəərəfidir.”

Bu atalar sözlərində qonaq evə xeyir-bərəkət gətirən müqəddəs varlıq kimi təqdim olunur. Qonağa göstərilən hörmət ev sahibinin mənəvi səviyyəsinin göstəricisi hesab edilir. Burada qonaqpərvərlik həm etik norma, həm də sosial məsuliyyət kimi çıxış edir.

Rus dilində qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözləri

Rus xalqının folklorunda qonaqpərvərlik mühüm yer tutur, lakin bu anlayış daha realist və praktik yanaşma ilə müşayiət olunur. Rus atalar sözlərində qonağa sevinc mənbəyi kimi yanaşılsa da, onun qalma müddəti və davranışı da nəzərə alınır:

«Гость в дом – радость в дом.»

«Чем богаты, тем и рады.»

«Не красна изба углами, а красна пирогами.»

«Дорог гость, да не каждый день.»

Bu atalar sözləri rus xalqının qonağa səmimi münasibətini göstərməklə yanaşı, ev sahibinin imkanları və gündəlik həyat reallıqlarını da əks etdirir. Qonaqpərvərlik burada səxavət və ölçü prinsipi üzərində qurulmuşdur.

İngilis dilində qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözləri

İngilis mədəniyyətində qonaqpərvərlik anlayışı nəzakət, fərdi azadlıq və sosial məsafə anlayışları ilə sıx bağlıdır. İngilis atalar sözlərində qonağa hörmət edilsə də, şəxsi məkanın qorunması əsas şərt kimi ön plana çıxır:

“Guests bring good luck.”

“A guest and a fish smell after three days.”

“Welcome the coming, speed the parting guest.”

“Good fences make good neighbors.” (dolay məna)

Bu atalar sözləri göstərir ki, ingilis xalqı qonaqpərvərliyi müəyyən qaydalar və zaman çərçivəsində qəbul edir. Qonağın uzun müddət qalması müsbət hal kimi qiymətləndirilmir.

Müqayisəli təhlil. Azərbaycan, rus və ingilis dillərindəki atalar sözlərinin müqayisəsi göstərir ki, hər üç xalq qonaqpərvərliyi müsbət dəyər kimi qəbul edir. Lakin yanaşma fərqlidir. Azərbaycan atalar sözlərində qonaq müqəddəs və toxunulmazdır. Rus atalar sözlərində qonaqpərvərliklə yanaşı, praktiklik və ölçü hissi nəzərə çarpır. İngilis atalar sözlərində isə qonağa hörmət nəzakət və şəxsi azadlıq çərçivəsində ifadə olunur.

Praktiki əhəmiyyəti. Qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözlərinin müqayisəli təhlili dilçilik və filologiya sahəsində tədris prosesində, xüsusilə xarici dil və mədəniyyətlərarası kommunikasiya dərslərində faydalı material kimi istifadə oluna bilər. Bu tədqiqat tərcüməçilik fəaliyyətində atalar sözlərinin mədəni kontekstə uyğun və adekvat çevrilməsinə kömək edir. Eyni zamanda, müxtəlif xalqların mədəni dəyərlərinin daha yaxşı anlaşılmasına şərait yaradır və milli-mədəni irsin qorunması baxımından əhəmiyyət daşıyır.

Elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyi qonaqpərvərlik anlayışının Azərbaycan, rus və ingilis dillərində atalar sözləri əsasında müqayisəli-linqvokulturoloji aspektdə araşdırılmasından ibarətdir. İlk dəfə olaraq bu dillərdə qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözləri semantik, pragmatik və mədəni xüsusiyyətlərinə görə sistemləşdirilir, oxşar və fərqli cəhətləri kompleks şəkildə təhlil olunur. Araşdırma nəticəsində qonaqpərvərlik anlayışının milli mentalitetdən asılı olaraq müxtəlif məna çalarları qazandığı elmi əsaslarla göstərilir ki, bu da dil və mədəniyyət əlaqələrinin öyrənilməsinə yeni baxış bucağı gətirir.

Aktuallıq. Müasir dövrdə qloballaşma və mədəniyyətlərarası əlaqələrin genişlənməsi müxtəlif xalqların dil və mədəniyyətinin müqayisəli şəkildə öyrənilməsinə zəruri edir. Bu baxımdan qonaqpərvərlik kimi ümumbəşəri dəyərin atalar sözlərində əks olunmasının Azərbaycan, rus və ingilis dilləri əsasında araşdırılması xüsusi aktuallıq kəsb edir. Tədqiqat mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə yaranan fərqlərin və oxşarlıqların daha dərinlən anlaşılmasına, milli mentalitetlərin dil vasitəsilə üzə çıxarılmasına xidmət edir. Eyni zamanda, folklor nümunələrinin qorunması və elmi dövriyyəyə cəlb olunması baxımından da mövzu günümüz üçün əhəmiyyətlidir.

Nəticə. Qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözləri xalqların dünyagörüşünü, mədəni dəyərlər sistemini və gündəlik həyat tərzini əks etdirən mühüm dil vahidləridir. Bu atalar sözləri xalqın tarixi təcrübəsinin, sosial münasibətlərinin və mənəvi normalarının dil müstəvisində formalaşmış ifadəsidir. Azərbaycan, rus və ingilis dillərində mövcud olan nümunələrin müqayisəli təhlili göstərir ki, qonaqpərvərlik anlayışı hər üç mədəniyyətdə müsbət dəyər kimi qəbul edilsə də, onun semantik çalarları və ifadə formaları milli mentalitetdən asılı olaraq dəyişir.

Azərbaycan dilində qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözlərində qonaq müqəddəs və toxunulmaz varlıq kimi təqdim olunur, ona göstərilən hörmət ilahi və mənəvi borc səviyyəsinə yüksəldilir. Rus dilindəki nümunələrdə qonaqpərvərlik sə-

mimiyyət və səxavətlə yanaşı, həyatın real imkanları və ölçü prinsipi ilə tarazlaşdırılır. İngilis dilində isə bu anlayış daha çox nəzakət, rəşadət, rəşadət və fərdi sərhədlərin qorunması cəhətilə ifadə olunur. Bu fərqlər hər bir xalqın sosial davranış modellərini və mədəni prioritetlərini aydın şəkildə ortaya qoyur.

Beləliklə, aparılan müqayisə sübut edir ki, atalar sözləri yalnız dil faktı kimi deyil, həm də xalqların mədəni irsinin, milli kimliyinin və kollektiv yaddaşının daşıyıcısı kimi çıxış edir. Onlar müxtəlif mədəniyyətlər arasında oxşar və fərqli cəhətlərin müəyyənəşdirilməsində mühüm mənbə rolunu oynayır, eyni zamanda dil, mədəniyyət və təfəkkür arasındakı ayrılmaz əlaqəni bir daha təsdiqləyir. Bu baxımdan qonaqpərvərliklə bağlı atalar sözlərinin tədqiqi həm dilçilik, həm də mədəniyyətşünaslıq baxımından aktual və əhəmiyyətli hesab olunur.

Ədəbiyyat:

1. Axundov, A.A. (2005). Azerbaijan Folklore and Proverbs. Baku: Elm.
2. Hacıyev, T. (2008). Phraseology of the Azerbaijani Language. Baku: Maarif.
3. Kazimov, Q. (2010). Modern Azerbaijani Language. Baku: Elm və Təhsil.
4. Dal, V. (2004). Proverbs of the Russian People. Moscow: Eksmo.
5. Ozhegov, S.I. (2006). Dictionary of the Russian Language. Moscow: Russkiy Yazyk.
6. Maslova, V.A. (2001). Linguoculturology. Moscow: Akademiya.
7. Mieder, W. (2004). Proverbs: A Handbook. Westport: Greenwood Press.
8. Norrick, N.R. (1985). How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs. Berlin: Mouton de Gruyter.
9. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Samovar, L.A., Porter, R.E., & McDaniel, E.R. (2010). Intercultural Communication: A Reader. Boston: Cengage Learning.

Anara Mammadova

Summary

A COMPARATIVE ANALYSIS OF PROVERBS RELATED TO HOSPITALITY IN AZERBAIJANI, RUSSIAN, AND ENGLISH

This article presents a comparative analysis of proverbs related to hospitality in Azerbaijani, Russian, and English. Hospitality is examined as a universal cultural value that reflects the worldview, moral principles, and social behavior of different nations. The study shows that while hospitality is positively perceived in all three cultures, it is expressed with different semantic and cultural nuances. In Azerbaijani culture, hospitality is regarded as a sacred moral duty; in Russian culture, it is associated with sincerity and generosity balanced with practicality; and in English culture, it is shaped by politeness, rationality, and respect for personal boundaries. The analysis demonstrates that proverbs function not only as linguistic units but also as carriers of cultural heritage, revealing the close relationship between language, culture, and national mentality.

Анара Мамедова

Резюме

СРАВНЕНИЕ ПОСЛОВИЦ О ГОСТЕПРИИМСТВЕ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ, РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В данной статье представлен сравнительный анализ пословиц, связанных с гостеприимством, в азербайджанском, русском и английском языках. Гостеприимство

рассматривается как универсальная культурная ценность, отражающая мировоззрение, нравственные принципы и социальное поведение различных народов. Исследование показывает, что, несмотря на положительное восприятие гостеприимства во всех трёх культурах, оно выражается с различными семантическими и культурными оттенками. В азербайджанской культуре гостеприимство воспринимается как священный нравственный долг; в русской культуре оно связано с искренностью и щедростью, уравновешенными практичностью; в английской культуре – с вежливостью, рациональностью и уважением к личным границам. Анализ доказывает, что пословицы функционируют не только как языковые единицы, но и как носители культурного наследия, раскрывая тесную связь между языком, культурой и национальным менталитетом.

Rəyçi: b/m. M.Şirnova